

Snježana Kordić

Ewa Bağajewska-Miglus: DER RESTRIKTIVE RELATIVSATZ IM ITALIENISCHEN UND POLNISCHEN,

Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1991., str. 97.

Relativne rečenice privlače u zadnje vrijeme posebnu pozornost lingvista, što se vidi u povećanu broju studija posvećenih kako opisu njihovih svojstava u pojedinom jeziku tako i uspoređivanju njihovih svojstava u različitim jezicima. Budući da one čine jedan vrlo frekventan tip zavisnih rečenica, za koji se mogućnosti i učestalost njegova zamjenjivanja funkcionalnim ekvivalentima poput participija, gerunda ili infinitiva razlikuju od jezika do jezika, nezaobilazna su tema u nastavi stranih jezika. Da se u sklopu te teme nalaze mnoga složena pitanja, potvrđuju knjige u kojima autori svoj predmet proučavanja sužavaju na jedan segment iz široke problematike relativnih rečenica. Takav je slučaj s monografijom Ewe Bağajewske-Miglus *der restriktive Relativsatz im Italienischen und Polnischen*. U njoj je opis usmjeren na onaj tip relativnih rečenica koji se smatra primarnim jer postoji u svim jezicima u kojima postoji i relativna rečenica. Riječ je o tipu koji sužava opseg imeničkog pojma uz koji stoji kao atribut (npr. *država KOJA JE BOGATA može ulagati u kulturu*), nasuprot tipu koji ne utječe na opseg imeničkog pojma (npr. *Njemačka, KOJA JE BOGATA, može ulagati u kulturu*). Prvi tip u literaturi najčešće se naziva *restriktivnim*, a drugi *nerestriktivnim* ili *apozitivnim*. Razlika među njima u govornu jezik izražava se tako što restriktivna rečenica čini jednu intonacijsku cjelinu s imenicom uz koju stoji, a nerestriktivna se rečenica odvaja stankom od te imenice. Ta se razlika npr. u francuskom, engleskom, talijanskom, hrvatskom može izraziti i u pisanu jeziku nestavljanjem zareza ispred restriktivne rečenice i stavljanjem zareza ispred i iza nerestriktivne rečenice. U nekim drugim jezicima, npr. u njemačkom i poljskom, ta razlika nije vidljiva u pisanu jeziku jer se zarezi stavljaju ispred svih zavisnih rečenica.

Iako oba navedena tipa relativnih rečenica postoje i u talijanskom i u poljskom jeziku, autorica E. Bağajewska-Miglus izdvojila je restriktivni tip da bi na njemu opisala odnos između riječi uz koju relativna rečenica stoji (*antecedent*) i riječi koja uvodi relativnu rečenicu (*relativizator*). Kao korpus poslužila su joj dva suvremena teksta – jedan tekst u originalu na talijanskom jeziku i njegov prijevod na poljski te drugi tekst u originalu na poljskom i njegov prijevod na talijanski. Oba su teksta literarna, s tim da jedan reprezentira kolokvijalni jezik, a drugi viši pisani stil. Zanimljiv je već prvi podatak koji je autorica utvrdila na osnovi statističke analize zastupljenosti relativnih rečenica: u poljskim tekstovima dvostruko je manje relativnih rečenica, odnosno dvostruko se češće nego u talijanskim tekstovima umjesto relativne rečenice pojavljuje particip.

Definirajući relativnu rečenicu kao zavisnu rečenicu koja stoji u atributnom odnosu prema imenici, autorica ističe da atributima smatra čak i relativne rečenice bez antecedenta, koje se prema tradicionalnom shvaćanju promatraju kao subjektne ili kao objektne rečenice. Nasuprot nerelativnim atributnim rečenicama (tzv. *noun complement clauses*, koje uvodi veznik *da* u hrvatskom jeziku: *činjenica DA JE NJEMAČKA BOGATA DRŽAVA poznata je mnogima*), upotreba relativnih nije ograničena postojanjem odgovarajućega supkategorizacijskog okvira imenice uz koju stoje. Atributni odnos relativne rečenice izražava relativna zamjenica, koja je uvodi. Iako pojavljivanje relativne zamje-

nice nije nužni uvjet za uspostavljanje relativne rečenice, to je u indoeuropskim jezicima značajka osnovnog tipa relativne rečenice (kakav je i u talijanskom i u poljskom jeziku). Budući da se oblikom iste zamjenice pojavljuju i u zavisno-upitnim rečenicama (indirektnim pitanjima), autorica kao razliku između tih dvaju tipova rečenica ističe da zavisno-upitna rečenica može doći samo uz određenu skupinu glagola u glavnoj rečenici, za upotrebu relativne rečenice ne postoji takvo ograničenje.

Prije nego što prijeđe na analizu relativnih zamjenica, što čini središnji dio knjige, E. Bağfajewska-Miglus govori o rečenicama uvedenima mjesnim, vremenskim i načinskim priložima. Ističe da i njih smatra relativnim rečenicama jer im je kao i rečenicama uvedenima relativnom zamjenicom zajedničko da vezničko sredstvo ima ujedno i anaforičku funkciju, što ne postoji ni kod indirektnih pitanja ni kod priložnih rečenica. Uspoređujući zastupljenost takvih rečenica u korpusu talijanskog i poljskog jezika, pokazuje da su u oba jezika rečenice s dodatnim vremenskim značenjem najčešće. Glede samih antecedenta i relativizatora kojima se izražava dodatno vremensko, mjesno ili načinsko značenje, tu autorica utvrđuje razliku između dvaju jezika: u talijanskom se jeziku kao antecedent najčešće koristi imenica, a kao relativizator prijedložno-padežni oblik relativne zamjenice (poput u hrv. j. *gledam MJESTO NA KOJEMU je orkestar*), za razliku od poljskog jezika u kojemu se kao antecedent najčešće koristi zamjениčki prilog, a kao relativizator relativni prilog (poput u hrv. j. *gledam TAMO GDJE je orkestar*). Govoreći podrobnije o tim rečenicama, autorica prikazuje kako su pojedini spojevi antecedenta i relativizatora prevedeni iz jednog jezika u drugi.

Najopsežniji dio knjige posvećen je relativnim zamjenicama. O njima autorica prvo sažeto iznosi osnovne, iz literature već poznate zaključke: tipična relativna zamjenica ima tri uloge – *subordinacijsku* jer postavlja rečenicu koju uvodi u odnos zavisnosti prema glavnoj rečenici; *atribucijsku* jer uspostavlja atributni odnos rečenice koju uvodi prema antecedentu; *anaforičku* jer zastupa antecedent u rečenici koju uvodi. Relativna zamjenica može kao sastavni dio relativne rečenice imati različite sintaktičke funkcije (subjekt, direktni objekt ili dr.). Prema pravilu se relativna zamjenica nalazi u kontaktnom položaju s antecedentom. Nakon opisa općih svojstava relativnih zamjenica, E. Bağfajewska-Miglus pruža statističke podatke o zastupljenosti svih relativnih zamjenica u korpusu talijanskog i poljskog jezika. Tu je vidljiva još jedna razlika između dvaju jezika: najfrekventnija relativna zamjenica u talijanskom jeziku, *che*, uvodi 82% relativnih rečenica, a najfrekventnija relativna zamjenica u poljskom jeziku, *który*, uvodi 58% relativnih rečenica. Autorica nadalje prikazuje kako se pojedina relativna zamjenica prevodi na drugi jezik. U većini idućih poglavlja bavi se podrobnim opisom rečenica uvedenih pojedinom relativnom zamjenicom. Rečenice razvrstava s obzirom na sastav antecedenta, npr. za relativnu zamjenicu *che* navodi da se u korpusu pojavljuje nakon imeničkog antecedenta koji sadrži određeni član, nakon imeničkog antecedenta koji sadrži neodređeni član, nakon imeničkog antecedenta koji sadrži i katafориčku pokaznu zamjenicu, nakon vlastita imena, nakon zamjениčkog antecedenta s obilježjima [± određeno] i [± ljudskoj]. Za relativnu zamjenicu *który* navodi da se pojavljuje u korpusu nakon imeničkog antecedenta, nakon imeničkog antecedenta koji sadrži i pokaznu zamjenicu te nakon vlastitog imena. Primjećuje da zbog nepostojanja određenog i neodređenog člana i u poljskom jeziku, oznake antecedenta iz talijanskog jezika ne mogu biti potpuno izražene u prijevodu. Pokatkad su ipak oznake dane određenim i neodređenim članom u talijanskom jeziku izražene i u prijevodu na poljski jezik – određenost pomoću pokazne zamjenice, npr. *ten*, a neodređenost pomoću neodređene zamjenice, npr. *jakiś*, *pewien*. Također zapaža da je katkad nakon antecedenta koji sadrži neodređeni član teško odlučiti je li relativna rečenica restriktivna ili nerestriktivna. Za vlastita imena kao antecedente navodi da pre-

dodređuju nerestriktivnost relativne rečenice, ali ako se ispred vlastita imena pojavi određeni član, moguće je relativnu rečenicu interpretirati kao restriktivnu. O nesklonjivu relativizatoru *co* u poljskom jeziku, koji se koristi zajedno s osobnom zamjenicom (poput u hrv. j. *čovjek ŠTO si GA jučer upoznao*), E. Bağlajewska kaže da je stilski markiran, da primarno pripada govorenu jeziku, ali da nalazi širu primjenu i u pisanu jeziku književnosti. Upotreba tog relativizatora podliježe sintaktičkim i semantičkim ograničenjima – njih autorica ne opisuje nego konstatira da nisu istražena. Samo četiri primjera u njezinu korpusu sadrže taj relativizator, i to sva četiri iz teksta koji oslikava kolkovijalni jezik. Svima im je zajedničko i to da se *co* pojavljuje u nominativnom obliku te da bi antecedent u tim relativnim rečenicama imao funkciju subjekta – u bi-lješci autorica napominje da stajališta lingvista nisu usuglašena u vezi s upotrebom tog relativizatora: jedni smatraju da mu je upotreba ograničena samo na primjere gdje bi i relativna zamjenica *który* bila u nominativu, a drugi smatraju da se koristi i u ostalim padežima. Sama pak autorica zaključuje da njezin materijal pokazuje tendenciju za izbjegavanjem upotrebe relativizatora *co* u kosim padežima.

Na kraju knjige, uspoređujući particip i relativnu rečenicu, E. Bağlajewska-Miglus ističe da obje konstrukcije imaju funkciju atributa, ali da za upotrebu participa u toj funkciji postoje kako sintaktičko-semantička tako i stilistička ograničenja. Budući da su kod participa neutralizirane opozicije jednog *verbum finituma*, particip je dvosmisleniji – određene informacije koje su relativnom rečenicom jasno izražene mogu se, kad je umjesto relativne rečenice upotrijebljen particip, rekonstruirati samo na osnovi konteksta. U mnogim jezicima (npr. njemačkome, francuskome, talijanskome, poljskome) particip se pojavljuje ponajviše u formalnijem stilu pisanog jezika, gdje je izražen njegov kondenzacijski učinak – zbog svoje kratkoće prikladniji je od relativne rečenice za izgradnju složenih pojmova. Na osnovi zastupljenosti participa u korpusu talijanskog i poljskog jezika može se, navodi autorica, izvesti zaključak da je particip u poljskom jeziku omiljeniji nego u talijanskome.

Knjiga *Der restriktive Relativsatz im Italienischen und Polnischen* već je druga monografija kojoj je predmet usporedba restriktivnih relativnih rečenica u poljskom i u nekom drugom jeziku. Prva takva monografija rad je Elżbiete Tabakowske *Restriktiveness as a semantic and pragmatic property of English and Polish relative clauses*, Krakow, 1985. (zanimljivo je da nije ni spomenuta u knjizi Ewe Bağlajewske-Miglus). Budući da su autorice prišle problematici na različite načine, obje knjige sadrže zanimljive teorijske postavke, nude obilje podataka korisnih pri učenju jezika i dokazuju da je tema kojoj su posvećene dovoljno složena da joj se može uvijek iznova pristupati.